

Filip Krauze

Sylwetka naukowa Księdza Biskupa Zygmunta Pawłowicza (1927–2010)

Biblioteka Teologii Fundamentalnej 7, 13-18

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Filip Krauze

Sylwetka naukowa Księdza Biskupa Zygmunta Pawłowicza (1927–2010)

Celem niniejszego przedłożenia jest syntetyczne ukazanie naukowych zainteresowań i osiągnięć Śp. Księdza Biskupa dr. hab. Zygmunta Pawłowicza w kontekście jego drogi akademickiej i duszpasterskiej. Biografia tegoż Autora została dość dobrze opracowana i upowszechniona w związku z uroczystościami pogrzebowymi. Poprzez refleksję nad piśmiennictwem Biskupa Zygmunta środowisko teologów fundamentalnych w Polsce pragnie przybliżyć jego dorobek, wielowątkową spuściznę, której odbiór pobudza do wdzięcznej pamięci¹.

Pracę magisterską nt. *Nauka Koranu o szatanie i jej geneza* omawiany Autor obronił na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 24 stycznia 1962 r.² Praca ta została zakwalifikowana z zakresu specjalizacji teologii fundamentalnej. Współcześnie klasyfikacja byłaby zapewne inna, przy wyłączeniu *demonstratio religiosa* z obszaru ścisłych zainteresowań teologicznofundamentalnych do spektrum nauk religiolologicznych.

Jeśli przewód doktorski uznać za „rozbieg” do samodzielnej pracy naukowej, to progiem tego rozbiegu dla omawianego Autora była antropologia inspirowana myślą Księdza Franciszka Sawickiego. Ksiądz Pawłowicz rozprawę doktorską z teologii pt. *Religijno-historyczna antropologia według Franciszka Sawickiego* obronił w ówczesnej Akademii Teologii Katolickiej w 1976 r. (uchwała Rady Wydziału Teologicznego ATK z dnia 5 kwietnia

---

¹ Por. http://www.adalbertus.gda.pl/biuletyn/BAG_2010_03_25.pdf [dostęp: 2012.12.06] „Biuletyn Archidiecezji Gdańskiej” nr 12 (62), 25 marca 2010.

² Źródło: Archiwum Archidiecezji Gdańskiej.

1976 r.). Nietrudno domyślić się źródeł tej inspiracji. W latach 1947–1952 Biskup Zygmunt był wychowankiem Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie, przygotowywanym do święceń dla ówczesnej diecezji gdańskiej. Ksiądz Franciszek Sawicki przez pół wieku był wykładowcą tegoż Seminarium i postacią nietuzinkową, autorem kilkuset artykułów i książek. Wiele z nich zredagował w języku niemieckim. Wyznaczony przez Stolicę Apostolską na drugiego biskupa gdańskiego nie mógł w 1938 r. objąć urzędu z powodu sprzeciwu Senatu Wolnego Miasta Gdańska i ataków hitlerowskiej prasy³. W omawianej rozprawie doktorskiej pojawia się teza o ewolucyjnym charakterze katolickiej wizji człowieka. Zdaniem Autora, Sawicki wyodrębnił w swoich badaniach antropologicznych specyficzny fenomen osobowości chrześcijańskiej i katolickiej. Nie jest to więc jakaś osobowość w ogólności, ale byt nacechowany nowością egzystencjalnej więzi z Bogiem (służba Bogu)⁴.

W Archiwum Archidiecezji Gdańskiej zachowało się co najmniej kilka wykazów publikacji omawianego Autora, które sporządzał osobiście na potrzeby przewodu habilitacyjnego, ale również po habilitacji. Pierwszy, obejmujący pozycje z lat 1964–1978, wymienia 20 artykułów publikowanych w „Miesięczniku Diecezjalnym Gdańskim”, w „Studiach Gdańskich”, „Homo Dei”, „Katechecie”, w warszawskich *Studiach z antropologii teologicznej*, „Studia Theologica Varsaviensia” oraz w „Studiach Pelplińskich”. Znalazł się tam również jeden druk zwarty: *Zarys etyki wychowawczej* – skrypt przeznaczony najprawdopodobniej dla katechetów, wydany w Gdańsku w 1964 r. Z cytowanego wykazu wyłania się wachlarz naukowych zainteresowań Biskupa Pawłowicza. Z punktu widzenia tegoż opracowania stosownym jest wyróżnienie tematów w różnym stopniu związanych z teologią fundamentalną. Pojawia się więc kwestia *fides et ratio*⁵,

---

³ http://www.kul.pl/zyciorys-ks-inf-dr-franciszka-sawickiego,art_11959.html [dostęp: 2012.12.06].

⁴ Por. *Religijno-historyczna antropologia według Franciszka Sawickiego*, praca doktorska napisana pod kierunkiem ks. doc. dr. hab. Alfonsa Skowronka, Warszawa 1985, s. 38–41. Mps w zbiorach Archiwum Archidiecezji Gdańskiej.

⁵ *Czy konflikt dwóch języków? O wiedzy i wierze inaczej*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1–4:1976, s. 45–48.

zagadnienia chrystologiczne (często interdyscyplinarnie z katechetyką)⁶, eklezjologiczne⁷, analizy, które dziś umieścilibyśmy w nurcie teologii religii – judaizmu i islamu⁸. W szerszym kontekście antropologicznym powróciły publikacje związane z rozprawą doktorską – dotyczące kwestii relacji osobowości i religii⁹. Powstanie w 1983 r. Gdańskiego Dwutygodnika Katolickiego „Gwiazda Morza” dało Autorowi jeszcze szersze pole do publikacji. W roku habilitacji i bezpośrednio po niej pojawiło się tam kilkanaście jego artykułów, popularyzujących zagadnienia religiolologiczne¹⁰, badania nad ateizmem¹¹ i antropologią¹².

---

⁶ *Cuda Jezusa w katechezie*, „Katecheta” 21:1977, s. 56–60; *Problem Jezusa historii i Chrystusa wiary*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański 5–6:1978, s. 142–151; „Problem Jezusa” w okresie oświecenia w Niemczech, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 3–4:1980, s. 80–90; *Jezus Chrystus w ujęciu współczesnych filozofów*, „Homo Dei” 2:1981, s. 130–140; *Tajemnica Odkupienia w katechezie*, „Katecheta” 1:1982, s. 3–10; *Starotestamentowe założenia nauki Jezusa o Bogu*, „Homo Dei” 3:1982, s. 169–177.

⁷ *Sprawa Arcybiskupa Lefebvre’a*, „Homo Dei” 4:1977, s. 250–257; *Kościół w Holandii przed synodem nadzwyczajnym*, „Przewodnik Katolicki” 2:1980, s. 8.

⁸ *Nauka Koranu o szatanie*, „Studia Gdańskie” 2:1976, s. 211–239; *Geneza nauki Koranu o szatanie*, „Studia Gdańskie” 3:1978, s. 163–183; *Chrześcijaństwo w Turcji*, „Homo Dei” 1:1979, s. 71–76; *Stanowisko współczesnego judaizmu wobec postaci Jezusa Chrystusa*, „Homo Dei” 3:1979, s. 198–206; *Chrześcijańska teologia judaizmu*, „Homo Dei” 2:1980, s. 142–149; *Współczesny judaizm*, „Katecheta” 6:1980, s. 272–275; *Postać Jezusa w Koranie*, „Homo Dei” 1:1982, s. 31–37.

⁹ *Osobowość jako miejsce zdarzeń religijnych w antropologii Franciszka Sawickiego*, w: *Studia z antropologii teologicznej*, Warszawa 1978, s. 107–158; *Aktywna postawa człowieka wobec Boga według Ks. Franciszka Sawickiego*, „Studia Pelplińskie” 1978, s. 7–18; *Religijne doznawanie przyrody i dziejów przez człowieka według Franciszka Sawickiego*, „Studia Theologica Varsaviensia” 18:1980, s. 73–95.

¹⁰ *Dialog Kościoła z Judaizmem*, „Gwiazda Morza” 13:1985, s. 6; *Jan Paweł II – rzecznik dialogu między religiami*, „Gwiazda Morza” 15:1985, s. 6; *Religie a zbawieni*, „Gwiazda Morza” 17:1985, s. 5–8; *Wolność religijna*, „Gwiazda Morza” 3:1986, s. 3; *Religie a działalność misyjna*, „Gwiazda Morza” 22:1985, s. 5; *Religioznawstwo*, „Gwiazda Morza” 20:1986, s. 6.

¹¹ *Kościół wobec ateizmu*, „Gwiazda Morza” 25:1985, s. 5; *Jan Paweł II o ateizmie*, „Gwiazda Morza” 1:1986, s. 5.

¹² *Człowiek a grzech*, „Gwiazda Morza” 4:1986, s. 6–7; *Człowiek a pojednanie i pokuta*, „Gwiazda Morza” 5:1986, s. 4–5; *Pytanie o człowieka*, „Gwiazda Morza” 22:1985, s. 5; *Pytania człowieka*, „Gwiazda Morza” 16:1986, s. 6; *Odpowiedzi religii na pytania ludzi*, „Gwiazda Morza” 18:1986, s. 6.

Kolokwium habilitacyjne odbyło się w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie 24 czerwca 1985 r. Recenzentami dorobku Autora oraz jego rozprawy *Nauka posoborowych synodów europejskich o człowieku*¹³ byli Księża Profesorowie: Alfons Skowronek, Andrzej Zuberbier oraz Czesław Stanisław Bartnik. W zakres wspomnianej rozprawy weszły uchwały 30 synodów: 6 krajowych, 1 regionalnego oraz 23 diecezjalnych z 9 krajów: Polski, Austrii, NRD i RFN, Szwajcarii, Danii, Hiszpanii, Holandii i Włoch. Kolejność wymienionych krajów nie jest przypadkowa. Oprócz języka polskiego, Autor z największą swobodą poruszał się w obszarze języka niemieckiego. Wiele też razy uczestniczył w sesjach Konferencji Episkopatu Niemiec w RFN. Z habilitacji Księdza Biskupa Zygmunta Pawłowicza wyłania się obraz Kościoła, który urzeczywistnia się w parafiach oraz konieczny kierunek zmiany mentalności wiernych – od traktowania parafii w sposób „usługowy” do autentycznej wspólnoty duchowej. Ksiądz Biskup Zygmunt Pawłowicz z nauki synodów europejskich wydobyl również charakterystyczne, nowatorskie elementy obrazu człowieka, zwłaszcza w wymiarze religijnym, historycznym, dialogicznym i formacyjnym. Przyпуска się, że był to skutek coraz bardziej upowszechnionego stosowania w postępowaniach synodalnych tamtych lat nauk społecznych: psychologii, pedagogii i socjologii¹⁴.

Po osiągnięciu naukowej dojrzałości, na przestrzeni lat 1985–2008, Ksiądz Biskup Zygmunt Pawłowicz wydał ponad 30 publikacji książkowych. Śledząc zainteresowania Autora, można stwierdzić ich interdyscyplinarny charakter. Wytworzył się on na pograniczu dotychczasowego doświadczenia naukowego z zakresu antropologii, chrystologii, eklezjologii, nauk religiohistorycznych i społecznych oraz pastoralnych wyzwań stojących przed pasterzem Kościoła. W tym kontekście wyraźnie zarysowuje się

---

¹³ Wydanie: Pelplin 1984, s. 309.

¹⁴ Źródło: *Dokumentacja przewodu habilitacyjnego Ks. dra Zygmunta Pawłowicza*, Teczka Wydziału Teologicznego Akademii Teologii Katolickiej, Zn. akt R 532/85. Mps w zasobach Archiwum Archidiecezji Gdańskiej. W zasobie zachował się m.in. protokół z posiedzenia Komisji Rady Wydziału z dnia 3.06.1985 r., protokół kolokwium habilitacyjnego z dnia 24.06.1985 r. oraz lista członków Rady Wydziału, przeprowadzających omawiany przewód habilitacyjny.

problematyka sekt i nowych ruchów religijnych. Ksiądz Biskup Pawłowicz pozostawił w tym zakresie doniosłą spuściznę. Najważniejsze tytuły to: *Człowiek a świadkowie Jehowy*¹⁵; *Kościół i sekty w Polsce* (trzy wydania)¹⁶; *Lefebvre i lefebryści. Schizma schyłku XX wieku*¹⁷; *Sekty w Polsce*¹⁸; *ABC o sektach*¹⁹; *Leksykon Kościołów, związków wyznaniowych i sekt*²⁰. Swoją rozległą wiedzę i doświadczeniem służył Konferencji Episkopatu Polski jako Przewodniczący Komisji ds. Dialogu z Religiami Niechrześcijańskimi. Był głównym twórcą III Synodu Gdańskiego.

Sledząc wspomniane publikacje zwarte, można wyróżnić co najmniej cztery główne grupy naukowych zainteresowań Księdza Biskupa Zygmunta: eklezjologia w kontekście dialogu i konfrontacji z religiami i sektami; historia Kościoła; teologia pastoralna w kontekście antropologicznym; chrystopologia fundamentalna. Śp. Ksiądz Biskup uprawiał eklezjologię żywą. W wymiarze praktycznym troszczył się przede wszystkim o katechezę szkolną i przyparafialną – sakramentalną oraz budownictwo sakralne i organizację sieci parafialnej archidiecezji gdańskiej. Odszedł do Pana, dając przykład wielkiej pobożności i cierpliwości, ze swojego wypełnionego książkami mieszkania w Kurii Metropolitalnej Gdańskiej, gdzie obecnie mieści się Gdański Trybunał Metropolitalny, wieczorem, w wigilię uroczystości św. Józefa 18 marca 2010 r. po ponadrocznej, pełnej cierpień, wyniszczającej chorobie.

Z rozmowy przeprowadzonej około pół roku przed śmiercią Księdza Biskupa wiadomo, iż przygotowywał również do wydania drukiem swoje pamiętniki. Zapiski pozostały w gestii Archiwum Archidiecezji Gdańskiej, którego Dyrektorowi, Ks. Maciejowi Kwietniowi autor wyraża w tym miejscu wdzięczność za pomoc w przygotowaniu niniejszego opracowania.

---

¹⁵ Gdańsk 1991.

¹⁶ Gdańsk 1993–1996–2003.

¹⁷ Gdańsk 1998.

¹⁸ Gdańsk 2000.

¹⁹ J.w.

²⁰ Częstochowa 2008.

S u m m a r y

Bp Zygmunt Pawłowicz in context of his theology

In the article the interdisciplinary character of Bp Zygmunt Pawłowicz's (habilitated 1985) theological output is discussed. The main inspiration for this creativity were studies in anthropology by Fr Franciszek Sawicki. The Pawłowicz's theological research, engaging anthropology, Christology and ecclesiology, bore fruit of deepened analysis of post-council teaching of European synods on human being, as well as abundant catechetical and pastoral literature. The main areas of his interest were: dialog and confrontation with religions and sects, pastoral anthropology, ecclesiology in historical context and fundamental Christology. The author served with his theological experience in the forum of The Polish Episcopal Conference, as a long-standing Chairman of Commission for Dialog with non-Christian Religions. Lived 1927–2010, 1985–2005 the auxiliary bishop of The Archdiocese of Gdańsk.

KEYWORDS: *anthropology, Bishop, Christology, Danzig, ecclesiology, Gdańsk, Pelplin, Pawłowicz, theology (fundamental, pastoral), Polish Episcopal Conference, Sawicki, sects*

Transl. by Rev. Filip Krauze

Bibliografia

- Dokumentacja przewodu habilitacyjnego Ks. dra Zygmunta Pawłowicza*, Teczka Wydziału Teologicznego Akademii Teologii Katolickiej, Zn. akt R 532/85. *Religijno-historyczna antropologia według Franciszka Sawickiego*, praca doktorska napisana pod kierunkiem ks. doc. dr. hab. Alfonsa Skowronka, Warszawa 1985, s. 38–41.
- Studia z antropologii teologicznej*, Warszawa 1978, s. 107–158.